

Zlatý list půlstoletý

Jan Moravec, Lenka Žaitliková

Předposlední týden v červnu (20.–25. 6. 2022) se uskutečnilo Národní kolo jubilejního 50. ročníku přírodovědné soutěže Zlatý list. Tak úctyhodným věkem

se může pochlubit opravdu jen málokterá soutěž mládeže. To je vhodná příležitost, trochu se podívat do její minulosti i současnosti.

Vítězný tým kategorie starší 50. ročníku Zlatého listu - Šípy biologickým tempem. Foto Jan Moravec

Co je Zlatý list?

Zlatý list je soutěž pro kolektivy dětí ve věku základní školní docházky se zájmem o přírodu a její ochranu. Pořadatelem je Český svaz ochránců přírody (ČSOP). Spoluvyhlašovatelem je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, což v praxi znamená doporučení školám zařadit soutěž do svého programu.

Zlatý list však není pouze soutěží. Vedle vzájemného porovnání znalostí a schopností se snaží být i setkáním, zážitkem. Přímo v soutěžním řádu Zlatého listu je proto mezi cíli vedle „nabídnout dětem možnost ověřit si své znalosti a motivovat je k jejich dalšímu rozvoji“ či „umožnit dětem prezentovat veřejně své aktivity a formulovat nabyté znalosti“ například také „umožnit vzájemné setkávání kolektivů dětí a mládeže s podobnými zájmy a zaměřením“, „inspirovat děti i vedoucí kolektivů k dalším druhům činností v přírodě a pro přírodu“ nebo „nabídnout dětem kromě vlastní soutěže zajímavý a smysluplný doprovodný program“. Směrem ke školám je pak důležitý cíl „zapojit školy do zájmové systematické činnosti nad rámec běžného vyučování přírodopisu s přechodem do ekologie a ochrany přírody“.

Soutěž se skládá ze základních kol, krajských kol, národního kola a dobrovolných úkolů.

Obvykle v dubnu se rozbíhají základní kola. Organizují je většinou školy, domy dětí a mládeže či místní organizace ČSOP (ekocentra). Základní kola neprobíhají ve všech krajích a jejich náplň není svázána striktními pravidly, mají tedy velice různou náplň a podobu, podřízenou místním zvyklostem i kapacitním možnostem organizátorů. Nejvíce základních kol (letos 11) se koná tradičně v kraji Olomouckém.

Krajská kola probíhají převážně během května. Jejich organizátory jsou většinou domy dětí a mládeže či ČSOP, jen výjimečně jiné subjekty. V devíti krajích jsou organizátoři tradiční, pořádající krajská kola Zlatého listu již dlouhé roky, někdy i desetiletí, ve zbývajících se obměňují. Jediným krajem, kde krajské kolo v posledních letech neproběhlo, je Karlovarsko. Na Olomoucku jsou účastníky krajského kola výhradně vítězové kol základních, v ostatních krajích, i přes existenci několika základních kol, se mohou soutěžící hlásit přímo do krajského kola.

Krajská kola jsou obvykle dvoudenní. Soutěžní část tvoří tzv. přírodovědná stezka – trasa přírodou s minimálně sedmi stanovišti, na nichž

Na soutěžní stezce prokazují soutěžící znalosti z nejrůznějších přírodovědných oborů; zde poznávka bezobratlých (národní kolo Zlatého listu 2022) Foto Jan Moravec

odborníci prověřují znalosti soutěžících v nejrůznějších oborech přírodních věd či praktické „ochranařiny“. Na jednom ze stanovišť stezky musí soutěžící prezentovat svoji celoroční práci pro přírodu. Je žádoucí (nikoli povinné), když své povídání podpoří i nějakou dokumentací, například kronikou nebo fotografiemi. Doprovodný program krajských kol je velmi různorodý, od odborných přednášek a exkurzí přes výstavky až po „společenské“ aktivity sloužící k prohlubování vzájemných kontaktů, jako jsou různé hry či oheň.

Skutečným vyvrcholením každého ročníku, nejen formálně, ale i fakticky, je národní kolo. Jde o pětidenní setkání vítězů krajských kol a vítěze „Dobrovolných úkolů“ (viz dále) konané koncem června vždy na jiném místě v republice. Program nabitý odbornými aktivitami (letos například nejrozměšší způsoby odchytu bezobratlých, veterinární pitva, určování savců podle lebek, odchyt a kroužkování ptáků, geologické exkurze, bryologie...) zajišťuje tým několika desítek odborníků a dobrovolníků, často vzešlých z bývalých soutěžících Zlatého listu. Soutěžní část je obdobná jako na krajských kolech, s tím rozdílem, že stezka má minimálně 10 stanovišť a prezentace práce pro přírodu probíhá samostatně, mimo stezku. Celoroční aktivity se prezentují před odbornou porotou,

powerpointová prezentace se na národním kole stala již samozřejmostí.

Dobrovolné úkoly jsou během roku čtyři. Jsou vyhlašovány v dvouměsíčních intervalech od září do března prostřednictvím webových stránek soutěže (www.zlatylist.cz). Úkoly jsou zaměřeny na pozorování přírody (například stopování mravenců, sestavování zvukové mapy, pozorování noční oblohy, sledování živočichů v určitém biotopu) či nabádají k zajímavým pokusům (rychlost vsakování půdy, klíčení semen v zasolených půdách, získávání barviv z podzimního listí apod.). Aktuální i starší úkoly, které mohou být dobrou inspirací pro aktivity s dětmi v přírodě, najdete na webu soutěže.

Jednotlivé úkoly plní společně celý kolektiv a společně pak také vytváří jejich posterovou prezentaci. Výsledky bádání (všech čtyř úkolů daného roku) se jim musí vejít na jeden plakát formátu A1. Ze všech doručených plakátů porota vybírá nejlepší v obou postupových kategoriích. Tato tzv. Divoká karta umožní autorům vítězných prací postoupit do národního kola i bez vítězství v krajském kole, ovšem za podmínky, že se některého ze základních či krajských kol daného ročníku zúčastnili. Jinak se hodnocení dobrovolného úkolu do soutěže nepromítá.

Národní kolo Zlatého listu je pětidenní akce s bohatým odborným programem. Na fotografii se jedna ze skupinek účastníků právě zabývá pavouky. Foto Jan Moravec

Soutěžní stezka národního kola 50. ročníku Zlatého listu měla 10 stanovišť; na každém z nich mohly soutěžící získat maximálně 10 bodů. Foto Jan Moravec

Ve Zlatém listu mohou soutěžit nejruznější dětské kolektivy, od oddílů přes zájmové kroužky při domech dětí a mládeže či jiných subjektech až po školy. Soutěží mezi sebou družstva, přičemž jedno družstvo tvoří dvě tříčlenné hlídky. V základních a krajských kolech může za jeden kolektiv startovat i více družstev, musí však být předem dané, které hlídky (trojice) tvoří které družstvo.

Zlatý list má v současné době tři věkové kategorie – nejmladší (1.–3. ročník povinné školní docházky), mladší (4.–6. ročník povinné školní docházky) a starší (7.–9. ročník povinné školní docházky), přičemž v kategorii nejmladší probíhá soutěž jen v některých základních a krajských kolech, nemá kolo národní. Pokud je družstvo složeno z dětí spadajících do různých věkových kategorií, soutěží v kategorii svého nejstaršího člena.

Soutěže se ročně zúčastní kolem tří tisíc soutěžících.

Historické ohlédnutí

Myšlenka soutěže se zrodila počátkem 70. let minulého století v redakci časopisu ABC mladých techniků a přírodovědců. Navazovala na aktivity časopisu snažící se zapojit mládež do ochrany přírody, jako byly přírodovědně zaměřené čtenářské kluby (Hlídky ochrany přírody) či čtenářská soutěž Detektivové v přírodě, bezprostředně pak na korespondenční soutěž dětských kolektivů Poznej a ochraňuj přírodu, která proběhla v roce 1972. Právě jako příloha

časopisu ABC vyšly v říjnu 1972 první propozice soutěže, nazývané tehdy „o Zlatý list“. Za duchovního otce soutěže je považován tehdejšího zástupce šéfredaktora časopisu Karel Dunda.

Soutěž se původně skládala ze tří částí – „vstupního úkolu“, spočívajícího v doložení brigád, „zájmového úkolu“ a „přírodovědné sazky“. Vstupní úkol byl silně poplatný době, oficiální náměty, co dělat „pro přírodu“, spíše připomínaly budovatelské závazky (včetně položek jako hubení škůdců, pomoc při sklizni zemědělských plodin či sběr léčivých bylin) a důležité byly počty vykázaných hodin s razítky příslušných institucí, ale oddíly se od počátku zapojovaly i do skutečných ochrannářských aktivit, jako například péče o chráněná území. Zájmový úkol byl celoroční odbornou prací, dokládanou písemnou zprávou. Zde se objevovaly i velmi zajímavé aktivity, jako třeba vybudování naučné stezky či monitoringy přírodně cenných lokalit. „Přírodovědná sazka“ probíhala na trase v terénu a zpočátku skutečně byla „sazkou“, tedy křížkováním správné odpovědi ze tří možností. Řadu atributů však měla soutěž od počátku v podstatě stejnou jako dneska – dvě soutěžní kategorie (definované tehdy věkem: „mladší“ 8–12 let a „starší“ 12–15 let) i postupová kola, vrcholící několikadenním kolem národním. To vůbec první národní kolo se uskutečnilo koncem června 1973 na břehu Kamencového jezera u Chomutova a vyhráli ho v kategorii „mladší“ Tuláci z Budišova a v kategorii „starší“ Stopaři z Osečné.

Postupem času se sazka změnila na přírodovědnou stezku tak, jak ji známe dodnes, a z názvu soutěže se ztratilo ono „o“. Pořadatelem soutěže byla Pionýrská organizace, fakticky ji zajišťovala především přírodovědná oddělení okresních a krajských domů pionýrů a mládeže. V 80. letech se do Zlatého listu jako odborníci, někde i jako spolupředatelé – zejména na místní a okresní úrovni –, stále častěji zapojovaly i organizace ČSOP.

Roku 1990 se Pionýrská organizace rozpadla a Zlatý list se ocitl bez oficiálního pořadatele. Z nadšení mnoha lidí v celé republice, kteří se v uplynulých letech na jejím pořádání podíleli, však pokračoval dál, fakticky svépomocí. Samozřejmě s řadou problémů, které tato situace obnášela. Bylo jasné, že dlouhodobě je tento stav neudržitelný, že soutěž potřebuje nějaké zastřešení. V červnu 1992 se uskutečnilo národní kolo ve Vraném nad Vltavou, sídle Nezmarů, jednoho z v té době nejaktivnějších oddílů. Při té příležitosti proběhlo setkání lidí z celé České republiky, kterým nebyl osud soutěže lhostejný. Zde bylo domluveno, že o převzetí soutěže bude požádán Český svaz ochránců přírody.

Od školního roku 1992/93 se tak stává pořadatelem Zlatého listu Sdružení mladých ochránců přírody ČSOP. Soutěž je přejmenována na „Zelenou stezku – Zlatý list“, jsou zrušena okresní kola a vypuštěn celoroční „zájmový“ úkol a u práce pro přírodu, která se již nemusí dokládat, je kladen důraz zejména na její smyslnost (a že soutěžící vědí, proč danou práci vlastně dělali, nejen že

jim někdo řekl „tady to pohrabejte“). Celkově bylo těžiště soutěže přeneseno z celoroční činnosti na vlastní soutěžní stezku.

Dost možná vůbec nejzásadnější změnou však bylo, že soutěž, do té doby určená výhradně oddílům a zájmovým kroužkům, byla otevřena školám. Příchod škol zřejmě ovlivnilo i výše zmíněné zařazení Zlatého listu mezi soutěže spoluvyhlašované ministerstvem, a tak během několika let začaly školy v soutěži dominovat. Nejúspěšnějším subjektem posledních desetiletí je českobudějovické Gymnázium Jírovce, mezi 26 účastníků letošního národního kola bylo 18 „školních“ kolektivů. Ovšem letos vyhrály v obou kategoriích „neškolní“ kolektivy, v mladších Lid Medvědího potoka, tradiční oddíl startující pod hlavičkou DDM Olomouc, ve starších „Šípy biologickým tempem“, skupina dětí zastřešená zcela netradičně start-upem Bene Meat Technologies.

Poslední změny v soutěži nastaly před deseti lety, kdy došlo ke kompletní personální obměně ve Sdružení mladých ochránců přírody. Noví lidé přinesli nové nápady a novou energii do soutěže, která zejména na národní úrovni v posledních letech jela již spíše setrvačností. Soutěž se vrátila ke svému tradičnímu jménu Zlatý list (stejně jí celých těch dvacet let málokdo řekl jinak než „Zlaták“), pro podporu celoroční činnosti byly vymyšleny „dobrovolné úkoly“, začal být kladen mnohem větší důraz na komunitní rozměr Zlatého listu (tehdy se v soutěžním řádu objevily výše citované široce pojaté cíle soutěže), byla přidána „motivační“ kategorie nejmladších.

Jedno z nejtěžších období pro Zlatý list bylo v době covidové pandemie. Epidemiologická opatření neumožňovala uskutečnit soutěž v klasickém formátu, a tak se dva ročníky (2019/20 a 2020/21) s výjimkou několika spíše náhodně ve chvílích uvolnění uspořádaných základních a krajských kol přesunuly do virtuálního prostoru. Během jarních měsíců probíhal tzv. Zlatý list v karanténě. Jednalo se o deset přírodovědně zaměřených on-line testů, sestavených odborníky, kteří každoročně spolupracují při realizaci národního kola. Úkolem těchto testů nebylo ani tak ověřit, jaké znalosti kdo má, ale udržet přízeň soutěžících. Drobnou odměnu získali všichni, kdo vyplnili všech deset testů.

Závěrem

Soutěž by se nemohla uskutečnit bez finanční pomoci řady subjektů. Poděkovat je třeba zejména společnosti NET4GAS, která

Soutěžní stezka probíhá i na krajských kolech. Na fotografii „bylinkářské“ stanoviště na stezce Pražského kola 2005 v Prokopském údolí. Foto Jan Moravec

podporuje dlouhodobě Zlatý list na všech úrovních, Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvu životního prostředí, Lesům České republiky, ale i mnohým krajům a některým obcím.

Nemenší poděkování patří lidem, kteří se na pořádání Zlatého listu každoročně podílejí, řada z nich jako dobrovolníci či jen za symbolickou odměnu. Právě díky nim se soutěž „dožila“ již 50 let. ■

Specifickou součástí soutěžní stezky krajských kol je stanoviště „práce pro přírodu“. Zde musí soutěžící prezentovat své aktivity v průběhu roku na pomoc přírodě (Pražské kolo Zlatého listu 2006). Foto Jan Moravec